

Søndermarken: Det genskabte vandfald

Vand i de kongelige haver

Indledning

Vand og lys er forudsætning for alt liv. Vandet reflekterer solens stråler og forstærker dermed lyset. Vand har til alle tider på én gang været dragende, fascinerende og skræmmende. Vand er beskrevet i alle religioner og mytologier og er meget ofte ladet med symbolik. Således har vandet til alle tider også været et vigtigt og betydningsfuldt element i havekunsten.

Vand er enten i bevægelse eller stillestående. Som i århundrede før var også 16- og 1700-tallets havekunstnere meget optaget af de effekter, man kunne opnå ved brug af vand. Man anvendte både faldende vand, sprøjtende vand, løbende vand og det stillestående vands evnet til at reflektere himlens lys og spejle landskabets omgivelser.

Rosenborg Slotshave (Kgs. Have i København)

Rosenborg Slotshave er formodentlig landets ældste pragthave anlagt i 1606 af Chr. IV. Der er stadig bevaret mange træk fra den gamle renaissancehave.

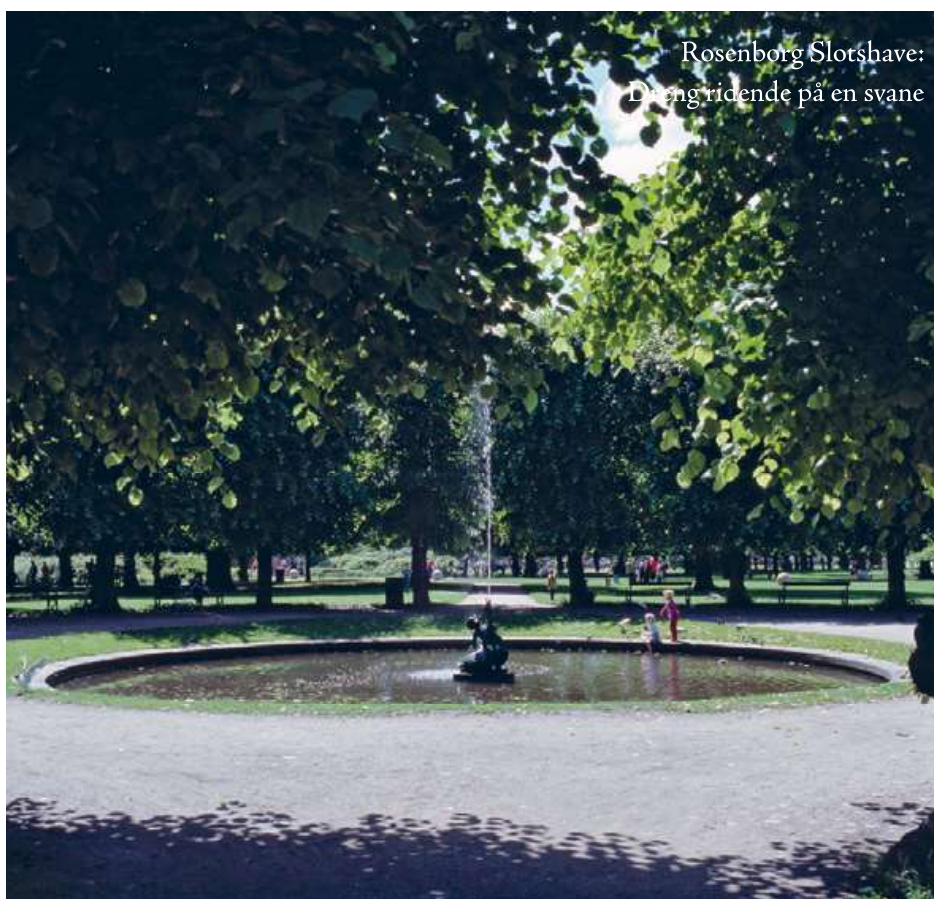
Slottet var naturligvis efter tidens forbilleder omgivet af en voldgrav, hvoraf en del stadig eksisterer. Da slottet blev bygget inden for Københavns volde, havde voldgraven ingen forsvarsmæssig betydning, men var udelukkende et æstetisk element, der spejlede kongens fine nye slot.

Der fandtes tidligere også en lille voldgrav omkring Herculespavillonen (dengang Det Blå Lysthus). Bagved lå en lang karpedam og i tidens løb har der været opstillet flere fontæner og springvand.

Springvandet med figuren drengen og svanen har ligget på samme placering siden havens anlæggelse. På Chr. IV's tid var opstillet en nøgen figur at Batseba som dypper sin ene tå i vandet. Figuren var for provokerende for en religiøse kong Chr. VI, som fik figuren destrueret. Nogle år senere lod kongen den franske kunster Louis-Augustin le Clerc udføre en sandstensfigur af en dreng ridende på en svane. Sandstensfiguren er senere udført i bronze og senest igen i 1915.

Motivet drengen og svanen symboliserer genopstandelse, nyt liv, renhed og oprigtighed. Vandstrålen er tegn på liv i alt det jorden kan frembringe.

Frederiksborg Slotshave

Neptunfontænen

Ved ankomsten til Frederiksborg Slot, som overalt er omgivet af vand, modtages den besøgende i ydre slotsgård af Neptunfontænen. Neptun var i den romerske mytologi havets hersker og dermed også symbol på, at kongen var hersker på havet. Fontænen blev i dyre domme bestilt hos den hollandske billedhugger Adrian de Friis og opstillet i 1620. Fontæner var ofte større end springvand og dekorerede med skulpturer, udført af tidens bedste kunstnere.

Fontæner og springvand har lige siden oldtiden været de mest benyttede vandelementer. Ideen med at tvinge vand igennem en meget lille åbning og presse det ud i en stråle, er på en gang simpel og fascinerende. Lysets refleksion i vand, der er i bevægelse virker næsten hypnotiserende.

Vores forfædre har altid været parate til at gennemgå en hel del besvær og bekoste store summer for at fremskaffe en kunstnerisk effekt. Intet andet vandelement er udført med så stor variation både kunstnerisk og teknologisk.

Den genskabte barokhave

Begejstret over europæisk havekunst skabte Frederik IV i 1724 en barokhave, hvor vandet var hovedattraktionen, der skabte sammenhæng mellem slot, have og landskab.

En 225m m lang vand-akse, der løber ud i slotssøen forbinder haven med det gamle renæssanceslot, som er opført på pæle ude i slotssøen. Kaskadeanlægget er en virtuos leg med mange forskellige vandelementer. Det har sit udspring i Rundedam, der med sit stillestående vand ikke blot reflekterer himmelens lys og spejler de omkringliggende træer, men på fortryllende vis også er i stand til at spejle slottets mange spir, til trods for sin beliggenhed 400m fra slottet og 14m over slotssøens niveau.

Gennem en serie af fontæner med springvand, kaskader (vandtrapper) og kanaler ledes vandet til sidst ud i slotssøen.

Barokhaven blev genskabt i årene 1993-96 og indviet grundlovsdag 5. juni 1996

Frederiksborg Slotshave: Den genskabte barokhave

Frederiksborg Slotshave: Landskabshaven

Frederiksborg Slotshave: Badstueslot

Frederiksborg Slotshave: Norskehytten

Landskabshaven

Frederiksborg Slotshave rummer foruden den genskabte barokhave også en vidunderlig engelsk landskabshave anlagt af Frederik VII omkring 1850.

Der fandtes på området en række naturlige vandhuller. Helt efter den landskabelige mode, blev vandhullerne omformet til søer med smukt bugtede og afrundede former. Hvad enten søerne var naturlige eller menneskeskabte, var de et meget vigtigt element i 1800-tallets landskabshaver.

Der blev ofte anlagt en spadseregang rundt om den bugtede sø-kant, hvor en serie udsigter, gerne mod slottet eller det omkringliggende landskab, udsigter til havebygninger eller strategisk placerede trægrupper, skulle give den spadserende en række oplevelser og stemningsbilleder på turen rundt om søen.

Havehuse og pavillonen var en uundværlig del af sceneriet i den engelske have. I Frederiksborgs engelske have lå allerede Frederik II's lille badstueslot fra 1500-tallet som en smuk dekoration, der naturligt føjede sig til den engelske haves forestillingsverden.

Midt i Ødammen anlagde Frederik VII en lille ø, hvorpå man opførte en miniature af norsk herresæde (norskehytten), hvor kongen og dronningen yndede at opholde sig.

Fredensborg Slotshave

Fredensborg Slotshave blev anlagt i 1720 af Frederik IV og havde i 1760'erne sin store glansperiode under Frederik V. Haven er anlagt i tilknytning til Esrom Sø. Lange smukke udsigtslinjer til søen, skabtes ved store udhugninger i den eksisterende skov, der blev anlagt med barokkens karakteristiske lange lindealléer. Søens refleksion af himmelens forskellige lyssætninger varierer og forstærker havens udtryk og stemninger.

Fredensborg Slotshave har siden slutningen af 1980'erne gennem intensive renoveringer bl.a. genskabt disse karakteristiske udsigter, som i 1800- og 1900-tallet fik lov at gro til.

I Dronningens reservede have findes i Marmorhaven et andet vandelement, en original lille kaskade. Den symboliserer kildevældet eller vandfaldet, men tæmmet og kontrolleret, helt efter barokkens idealer. Marmorhaven med kaskaden er udført af billedhuggeren Johannes Wiedewelt og opført i 1760'erne

Fredensborg Slotshave

Fredensborg Slotshave:
Kaskade i marmorhaven med
Esrom sø i baggrunden

Fredensborg Slotshave:
Udsigt Chambachs Allé

Fredensborg Slotshave:
Orangeriet spejldam

Hvad enten vandfaldet vælter ned over naturlige klippeformationer eller som her ned over velformede marmortrin, fremkalder bevægelsen og lyden af vandet en stemning, der er med til at skærpe og fryde de menneskelige sanser.

Orangeriet

En af de mange store kvaliteter ved brugen af vand i haver er vandets evne til at reflektere lys. Det stillestående eller næsten stillestående vand er anvendt til både at udvide, fremhæve eller understrege særligt karakteristiske træk i arkitekturen.

I 1995 indviedes et nyopført orangeri, et fornemt muret drivhus til vinteropbevaring af eksotiske baljeplanter med appelsintræer, myrter, laurbærtræer m.m. Med opførelsen af orangeriet, et haveelement som stort set er forsvundet fra danske slots- og herregårdshaver, er det blevet muligt at videreføre de kulturhistoriske traditioner fra 1700- og 1800-tallets fine slotshaver.

Foran orangeriet blev anlagt et spejlbassin, hvis formål er at fremhæve og understrege oktagonen, som er den centrale og fornemmeste bygningsdel i orangeriet, samt skabe sammenhæng mellem det nyopførte hus og den kongelige urtehøve.

Spejlbassinet tilfører både huset og haven en forfinet og næsten hemmelighedsfuld dimension.

Frederiksberg Slotshave

Frederiksberg Slotshave blev i begyndelsen af 1700-tallet anlagt som barokhave efter fransk forbillede med kaskader, spejlbassiner, fontæner og springvand, et overflødhorn af vand i alle dets kunstfærdige former og udtryksmåder.

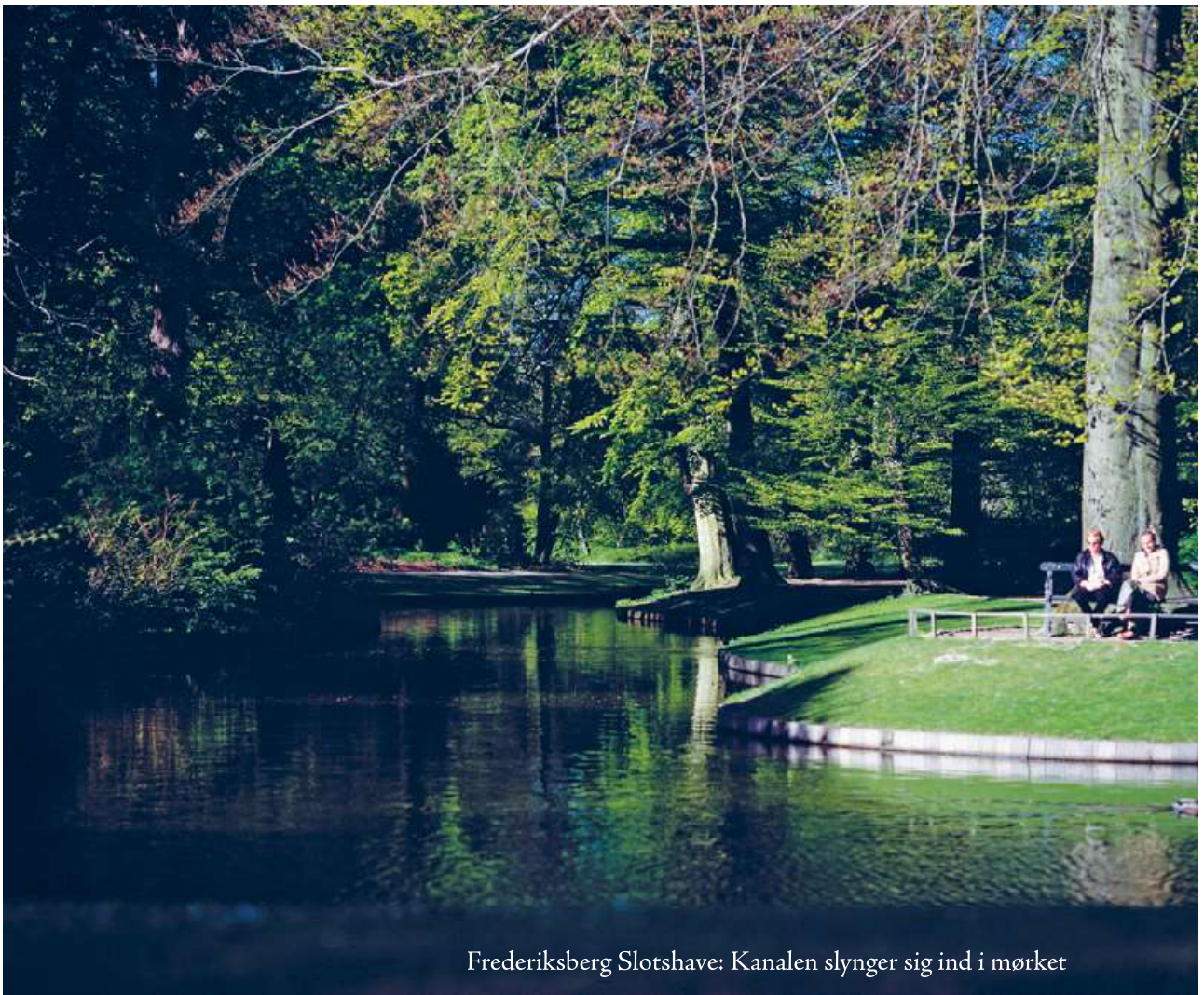
I slutningen af århundredet blev den formelle franske have umoderne. I 1799 blev haven omlagt til den engelske sublime stemningshave med slyngede stier og kanaler, som vi kender haven i dag.

Den franske haves fine bassiner blev forbundet med kanaler, der blev udgravet i smukt formede bugtninger, som en flod der stille slynger sig gennem landskabet. I alt fik den 34 ha store have et kanalforløb på ca. 2 km!

I den formelle franske have var ingen i tvivl om, at alle effekter var kunstfærdigt udført og menneskeskabte. I den engelske have var det derimod hensigten at efterligne naturen så meget som muligt, at forføre den besøgende til at tro, at den stille flydende flod, der bugter sig

Frederiksberg Slotshave

Frederiksberg Slotshave: Kanalen slynger sig ind i mørket

Frederiksberg Slotshave
Den kinesiske bro

Frederiksberg Slotshave:
Springvandet i Søndermarken

gennem haven, helt naturligt altid havde eksisteret, uberørt af menneskehånd.

Harmonien mellem det flydende vand, dets refleksioner af omgivelserne og kontrasterne i beplantningens former og forskelligt farvede løv, blev anvendt helt bevidst som 'speciel effects' i den engelske have.

I den engelske stemningshave havde slyngede stier, kanalforløb og beplantning til hensigt at sløre havens størrelsesforhold, så man ikke kunne overskue hvilken oplevelse, der var i vente omkring næste hjørne. Overraskende placerede kildegrotter, græske templer, kæmpehøje, vandfald, kinesiske lysthuse og smukt udformede broer, skulle henvende havevanderens tanker til det eksotiske, det mystiske og fjerntliggende. Man vandrede så at sige fra den ene verdensdel til den anden.

Den kinesiske bro i Frederiksberg Have havde ikke kun det praktiske formål, af føre stien over vandet. Broen skulle forberede den besøgende på den kommende oplevelse, et besøg i det kinesiske rige, repræsenteret ved det kinesiske lysthus. Broen var en forsmag på det, der ventede. Det lidt slørede spejlbillede i vandet fremhæver og understreger det mystiske og eksotiske. Broen og lysthuset er opført i 1801 af arkitekt Nicolai Abildgaard, formodentlig efter skitser af arkitekt Andreas Kirkerup.

På den store plæne i Søndermarken foran Frederiksberg Slot lå i 1700-tallets barokhave oprindeligt et kæmpe spejlbassin, der hvor springvandet er placeret. Det gamle spejlbassin skulle udover at imponere og spejle slottets facade, være vandreservoir for havens kaskadeanlæg på modsatte side af slottet

Hvor længe kaskadeanlægget i Frederiksberg Have har været i drift vides ikke. Men spejlbassinet, der senere fungerede som branddam og vandforsyning, blev af hygiejniske og sikkerhedsmæssige grunde overdækket i 1889.

Det overdækkede spejlbassin udgør nu 'cisternerne' hvor der arrangeres spændende udstillinger, teaterstykker og koncerter. Som erstatning for det store spejlbassin opførtes i forbindelse med overdækningen det fine springvand. Springvandet har aldrig været udsmykket med skulpturer, men selve stråledyserne har været udsmykket med en smedejernsblomst, som desværre er gået tabt.

Den kunstneriske effekt er i dag alene det bevægende vands leg i lyset og strålernes enkle former, Lysets refleksion i de faldende dråber får dem til at skinne som tusindvis af diamanter og krystaller.

Springvandet blev i 1994 istandsat og genskabt med sponsorstøtte fra Frederiksberg Sparekasses Fond, Frederiksberg Kommune og Staten. Springvandet havde efter sigende ikke været i drift siden 1940'erne.

Gråsten Slotshave

Søer, å-løb og damme er naturligt forekommende vandelementer, der oftest er blevet integreret i havekunsten.

Gråsten Slotshave er helt tilbage til sin oprindelse i begyndelsen af 1600-tallet anlagt på en lille holm i søen. Slottet er næsten overalt omgivet af vand, og haven er i dag om nogen eksemplet på en engelsk landskabshave

Når man står i haven, er det omkringliggende landskab med skove, marker, eksisterende søer, damme og snoede vandløb, en naturlig og integreret del af haven.

Billeddammen inde i selve haven, spejler på smuk klassisk vis slottet og den omhyggeligt planlagte beplantning omkring.

Søer og damme er ved første øjekast statiske. Deres evne til at reflektere lyset, bringer himlen til jorden. Det er på alle årstider et betagende og fascinerende syn, der får én til at tænke på, om der mon under overfladen ligger en verden større og endnu mere gådefuld end den jordiske.

Litteratur

Jens Hendeliowit: *Danmarks Kongelige Haver*, 2005, Forlaget Guld og Grønne Skove – se bogens litteraturliste s. 342-344.

Tak til fotograf Karsten Hvid © der har taget samtlige billeder.

Gråsten Slotshave: Udsigt mod Hjertehøj

Gråsten Slotshave: Billeddammen om vinteren

Gråsten Slotshave: beplantning spejler sig
Billeddammen når vandet er i ro